

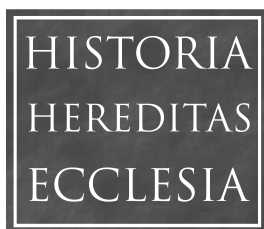
MARIAN WOLSKI

BARTŁOMIEJ PAPROCKI
(OK. 1539 – 1614)
HERBU JASTRZĘBIEC
I JEGO KRĄG RODZINNY

*Bartolomeus paprocki
Cyng Polonus.*

Bartłomiej Paprocki
(ok. 1539 – 1614)
herbu Jastrzębiec i jego krąg rodzinny

TOM 22

SERIA POD REDAKCJĄ

KS. DR. HAB. ANDRZEJA BRUŹDZIŃSKIEGO, PROF. UPJPII
I DR. HAB. TOMASZA GRAFFA, PROF. UPJPII

MIĘDZYNARODOWY KOMITET REDAKCYJNY:

KS. PROF. DR. HAB. JACEK URBAN – PRZEWODNICZĄCY, POLSKA
MGR. PŘEMYSL BAR, PH.D., CZECHY
JUDR. MGR. GABRIEL LUKÁČ, SŁOWACJA
PROF. DR. HAB. ZDZISŁAW NOGA, POLSKA
PROF. PHDR. JIŘÍ TRÁVNÍČEK, CZECHY
KS. PROF. DR. HAB. ROBERT TYRAŁA, POLSKA
KS. PROF. DR. HAB. ANDRZEJ WITKO, POLSKA

Marian Wolski

Bartłomiej Paprocki

(ok. 1539 – 1614)

herbu Jastrzębiec i jego krąg rodzinny

Kraków 2023

Marian Wolski
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0001-6633-9929>
✉ marian.wolkowski-wolski@upjp2.edu.pl

© Copyright by Marian Wolski, 2023

Recenzenci
dr hab. Jacek Pielas, prof. UJK
dr hab. Waław Gójniczek, UŚ

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Pawł Sepielak

ISBN 978-83-8138-897-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-898-6 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388986>

Na okładce
Herb Jastrzębiec (ADP AOff. Pł 212, k. 1)

Publikacja dofinansowana z subwencji
dla Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Moim kochanym
Żonie Agacie i Synowi Eustachemu

Spis treści

Wstęp.....	9
Część I. Bartłomiej Paprocki.....	21
1. Czas i miejsce urodzenia.....	21
2. Edukacja.....	26
3. Początki samodzielnego gospodarowania w dobrach ojczystych (1566).....	35
4. Małżeństwo z Jadwigą z Kossobudzkich (1567-1572).....	36
5. Udział w poselstwie do Konstantynopola (1572) i w walkach na kresach południowo-wschodnich (1574-1575).....	41
6. W czasie drugiego bezkrólewia (1574-1575).....	46
7. W orbicie Jana Zamoyskiego.....	56
8. Proces z Zygmuntem Palczowskim i wyjazd z kraju.....	68
9. Pobyt na Morawach w Brumovie i Kromieryżu.....	77
10. Pobyt w Czechach.....	84
11. Sprawa naturalizacji w Czechach.....	96
12. Dalsza praca nad <i>Diadochosem</i> i innymi utworami.....	97
13. W poszukiwaniu nowego patrona.....	107
14. Ponowny pobyt na Morawach i wyjazd na Śląsk.....	110
15. Powrót do ojczyzny.....	115
16. Wyjazd na Ruś i śmierć we Lwowie.....	119
Część II. Rodzina.....	123
1. Żona Jadwiga z Kossobudzkich.....	123
2. Rodzice – Andrzej i Elżbieta z Jeżewskich Paproczy.....	134
3. Rodzeństwo i ich potomstwo.....	137
4. Stryjowie i stryjeczni bracia Bartosza oraz ciotka.....	152
5. Dziadkowie ojczyści i macierzyści (Paproczy i Jeżewscy).....	172
6. Wujowie i ciotki (Jeżewscy, Gośliccy, Makomascy i Dziewanowscy).....	174

Spis treści

Zakończenie	179
Aneks	183
Wykaz źródeł i bibliografia	189
Spis ilustracji	207
Summary	211
Indeks osobowo-geograficzny	215

Wstęp

Zainteresowanie badaczy otoczeniem rodzinnym wybitnych postaci życia politycznego, społecznego czy naukowego obecne w historiografii jest wynikiem oczywistej konstatacji, iż wpływało ono w sposób zasadniczy, a niejednokrotnie wręcz determinujący, na wybór drogi życiowej, podejmowane przez jednostkę decyzje, warunkując przez to drogi kariery.

Tym bardziej dziwi zatem fakt, że nasz pierwszy genealog Bartosz Paprocki dotąd nie posiada krytycznej biografii, opartej na solidnej podstawie źródłowej. Niepewne są nawet rok i miejsce jego urodzenia. Prawie nic nie wiadomo o wczesnym okresie jego życia, edukacji, stanie majątkowym oraz stosunkach rodzinnych. Szczegóły dotyczące jego życia, niejednokrotnie bałamutne, znajdujemy w herbarzach, encyklopediach i słownikach, a zwłaszcza pracach poświęconych historii literatury polskiej¹.

¹ M.in. K. Niesiecki, *Korona Polska przy złotej wolności starożytnymi wszystkich katedr, prowincji y rycerstwa kleynotami [...] ozdobiona [...]*, t. 3, Lwów 1740, s. 558; F. Siarczyński, *Obraz wieku panowania Zygmunta III. Króla Polskiego i Szwedzkiego zawierający opis osób żyjących pod jego panowaniem, znamienitych przez swe czyny pokoju i wojny, cnoty lub występki, dzieła pismienne, zasługi użyteczne i celne sztuki, porządkiem abecadła ułożony*, cz. 2, Lwów 1828, s. 55-62; Ż. Pauli, *Wiadomość o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego*, [w:] B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858, s. 1-4; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 13, Warszawa 1916, s. 203; A. Biliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów. Studium historyczno-heraldyczne*, Warszawa 1932, s. 130-131; W. Dworzaczek, *Paprocki Bartłomiej (Bartosz)*, [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 25, red. E. Rostworowski, Wrocław et al. 1980, s. 177-180; T. Żebrowski, *Trzy biogramy*, [w:] Ł. Paprocki, *Łaski cudowne przy kościele siepińskim Wniebowzięcia Pełnej Łaski Bogarodzice Panny w województwie płockim*, Sierpc 2004, s. 20-23; M. Wolski, *Inwentarz biblioteki Bartosza Paprockiego. Przyczynek do biografii oraz poznania warsztatu naukowego pisarza*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowoczesnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012, s. 1225-1235.

Niefortunnym zbiegiem okoliczności biografią Paprockiego zajmowali się, i nadal zajmują, przede wszystkim literaturoznawcy, nie zaś historycy².

- ² F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, t. 1, Warszawa–Wilno 1814, s. 359–365; J. Lelewel, *Joachima Lelewela Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke. Historia drukarni krakowskich – tudzież Historia Biblioteki Uniw. Jagiell. w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich*, t. 2, Wilno 1826, s. 205–208; I. Chodynicki, *Dykcjonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególnie wiadomości o pismach i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych*, t. 2, Lwów 1833, s. 271–280; *Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae masecellae*, vol. 3, ed. S.T. Linde, Warszawa 1839, s. 235–247; M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, t. 7, Kraków 1845, s. 505–521; M. Baliński, *Paprocki i Panosza. Przegląd pism Bartosza Paprockiego*, [w:] idem, *Studia historyczne*, Wilno 1856. Ostatnio: M. Karpluk, *Typ nasz Ostroś o Janie Ostrowskim w epigramatach Bartosza Paprockiego (1575)*, [w:] *Munuscula linguistica. In honorem Alexandrae Ciślikowa oblata*, red. K. Ry-mut, Kraków 2006, s. 217–222; eadem, *Bartłomiej Paprocki w kontekście epoki (zarys problematyki)*, [w:] *Świat Słowian w języku i kulturze. 7. Kulturoznawstwo, historia*, red. E. Komorowska, A. Krzanowska, Szczecin 2006, s. 97–101; M. Przybylska, *Hetman Bartosza Paprockiego – zapomniane zwierciadło XVI-wieczne*, [w:] *Lustro (zwierciadło) w literaturze i kulturze. Rozprawy – szkice – eseje*, red. A. Borkowski, E. Borkowska, M. Burta, Siedlce 2006, s. 55–60, *Wyobrażenia i Teksty*, t. 1; A. Raubo, *Renesansowy dyskurs o naturze niewieściej – „Nauka rozmaitych filozofów około obierania żony...” Bartosza Paprockiego*, [w:] *Kobieta epok dawnych w literaturze, kulturze i społeczeństwie*, red. I. Maciejewska, K. Stasiewicz, Olsztyn 2008, s. 24–39; M. Karpluk, *Obraz żony w twórczości Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Słowo, tekst, czas. 9. Człowiek w przestrzeni słownika i tekstu. Materiały IX Międzynarodowej Konferencji Naukowej (Szczecin, 8–10 listopada 2007 r.)*, red. M. Aleksiejenko, M. Horda, Szczecin 2008, s. 345–349; K. Koczur-Lejk, *Obraz małżeństwa w utworach Bartłomieja Paprockiego Nauka obierania żony i Stav małżeński*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 7*, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2009, s. 111–117, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 3159, *Slavica Wratislaviensia*, 150; A. Kapuścińska, „Klejnot kapłaństwa”. Poetyckie kommemoracje virtutis sacerdotis w XVI-wiecznym zbiorze „Herbów rycerstwa polskiego” Bartosza Paprockiego na tle europejskiej tradycji teologicznej i parenetycznej, „*Studia Gdańskie*” 2010, t. 26, s. 225–243; A. Tułowicka, *Słowo i obraz w heraldyce. Herbarze a quasi-herbarze. Wokół konstrukcji genologicznych Bartosza Paprockiego*, Kraków 2011, *Biblioteka Tradycji. Seria Druga*, nr 95; R. Ryba, *Funkcje listu w Historii żalostnej Bartłomieja Paprockiego*, [w:] *Epistolografia w dawnej Rzeczypospolitej*, t. 3: *Stulecia XV–XIX. Perspektywa historyczno-literacka*, red. P. Borek, M. Olma, Kraków 2013, s. 115–131, *Biblioteka Tradycji*, nr 132; eadem, *Literatura staropolska wobec zjawiska niewoli tatarsko-tureckiej. Studia i szkice*, Katowice 2014, s. 76–97, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3154; B. Stuchlik-Surowiak, *Bartosza Paprockiego „Podręcznik do maltretowania żon” jako źródło (nie tylko kobiecych) problemów*, [w:] *Źródło historyczne jako tekst kultury*, red. B. Płonka-Syroka, M. Dąsala, Warszawa 2014, s. 41–60, *Antropologia Wiedzy*, t. 6; K. Koczur-Lejk, *Bartłomiej Paprocki – piśmiennictwo i przekład. W stronę kontrreformacji*, Szczecin 2014, *Rozprawy i Studia / Uniwersytet Szczeciński*, t. 895; B. Dumowska, *Bartosz Paprocki herbu Jastrzębiec – renesansowy*

Podobnie sytuacja wygląda w piśmiennictwie czeskim³.

Miało to wpływ na zaskakującą wręcz rozbieżność w ocenie jego postaci. O ile literaturoznawcy wyrażali zasadniczo negatywny sąd o Paprockim, tak co do wartości jego utworów, jak i jego morale, o tyle historycy byli znacznie bardziej powściągliwi w ferowaniu sądów, eksponując wartości poznawcze jego dzieł, a także nowoczesną na owe czasy metodę pracy i zakres wykorzystywanych źródeł. Za egzemplifikację powyższych stwierdzeń niech posłużą kilka wypowiedzi znakomitych badaczy reprezentujących obie dyscypliny:

Pomiędzy pisarzami politycznymi XVI wieku zajmuje Paprocki, jak wiadomo, miejsce odrębne. Nie jest on tyle statystą i reformatorem, ile raczej przygodnym autorem pisemek ulotnych i paszkwilów, dziśbyśmy powiedzieli, gazeciarzem najgorszego gatunku, piszącym na zamówienie dla tego, kto płaci. [...] Niestety własne świadectwa Paprockiego o sobie nie przyczyniają mu w naszych oczach ani sławy, ani szacunku. Że nasz Bartosz nie rozumie wielkich myśli i planów króla bohatera, bo może w swej ciasnej głowie zrozumieć nie mógł, możnaby go jeszcze wytłumaczyć; ale co powiedzieć o człowieku, który nad świeżą mogiłą, przy ciepłych niemal jeszcze zwłokach Batorego swym złośliwym i jadowitym językiem ubliża zuchwale pamięci nieboszczyka, mimo że nie dawno jeszcze palił mu kadzidła, a nawet jurgielt od niego pobierał!⁴ (J. Czubek)

pisarz spod Sierpca. Czasy, człowiek, dzieło, Sierpc [2015]; B. Stuchlik-Surowiak, *Obraz małżeństwa w „antyfeministycznych” utworach Bartosza Paprockiego na tle obyczajowych, religijnych oraz literackich zjawisk XVI i pierwszej połowy XVII wieku*, Katowice 2016, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3417; K. Koczur-Lejk, *Sentencje w czeskich dziełach Bartłomieja Paprockiego, „Bohemistyka” 2019, nr 3, s. 365-378.*

³ B. Balbin, *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae, Decas II Liber I, qui est Pro[oe]mialis ad Stemmatographiam Bohemiae, in quo scilicet generatim de probitate, autoritate [et] dignitate nobilitatis Bohemicae tractatur*, Pragae 1687; Bohuslai Balbini E S. I. *Bohemia docta opus posthumum editum notisque illustratum ab Raphaele Ungar*, pars 2, Pragae 1778, s. 87-89; J. Jungmann, *Historie literatury české*, Praha 1825, s. 674; J. Jireček, *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a z Paprocké Vůle a spisovatelská činnost jeho*, „Časopis Musea Království Českého” roč. 40, 1866, č. 1, s. 3-34; A. Rybička, *Paprocký*, [w:] *Slovník naučný*, red. F.L. Rieger, díl 6, Praha 1867, s. 89-93; K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle*, [w:] B. Paprocký, *Zrůdlo Čech a Moravy*, Praha 1941, s. 239-253, *Národní klenotnice*, sv. 19; idem, *Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle. Život – dílo – forma a jazyk*, Praha 1946; E. Petrů, *Autor dvou literatur – Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle*, [w:] B. Paprocký, *O válce turecké a jiné příběhy*, Praha 1982.

⁴ J. Czubek, *Wstęp*, [w:] *Bartosza Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588*, wyd. J. Czubek, Kraków 1900, s. IV, *Biblioteka Pisarzy Polskich*, nr 38.

Blask, chwała i potęga narodowa znalazły w nim czciciela, z zapalem wydobywającego iskrzące światłem promienie życia współbraci [...], obdarzony sercem wrażliwym a zarazem rozmiłowanym w porządku społecznym, jaki go okalał [...], jako dzielny robotnik w winnicy historycznej, wytrwałością, pracą i zamiłowaniem dostarczający środków do lepszej jej uprawy i otrzymania z niej obfitszych plonów. Oddajmy mu na tem polu cześć, a zarazem uczmy się z skreślonych przez niego wzorów, jak kochać należy współbraci i nieść dla nich w ofierze życie⁵. (A. Adamowicz)

Człowiek małej wziętości, nie wywarł wpływu u społecznych; płytko i niesmacznie uczony, miał do tego styl niepoprawny. Zdolności posiadał niedużo, ale namiętności wiele, żadnego charakteru, żadnego niemal zdania, kręcił się tylko wokoło jak chorągiewka na dachu i jak mu kazały okoliczności. Do tego wszystkiego był Paprocki pieczeniarem panów, lizusem, pochlebcą⁶. (J. Bartoszewicz)

Bartłomiej Paprocki jako autor, w dziejach piśmiennictwa polskiego i czeskiego znakomite zajmuje miejsce⁷. (Ž. Pauli)

Praca niniejsza stanowi więc próbę weryfikacji ustaleń dotychczasowej literatury na temat życia Bartłomieja Paprockiego oraz odtworzenia jego środowiska rodzinnego na podstawie szeroko zakrojonej kwerendy archiwalnej oraz analizy jego własnych pism. Nie będziemy więc zajmować się tutaj oceną wartości artystycznej poszczególnych utworów, pozostawiając to specjalistom z dziedziny języko- i literaturoznawstwa.

Z oczywistych względów za najcenniejsze uznać należy informacje podane przez samego Paprockiego. Pozostawił ich jednak zaskakująco mało w skądinąd bardzo okazałym dorobku pisarskim. W najobszerniejszym polskojęzycznym dziele *Herby rycerstwa polskiego* z 1584 roku nie zamieścił nawet osobnego opisu własnej rodziny, a wszystko, co na jej temat przekazał, pomieścił przy okazji omawiania rodziny matki – Jeżewskich. Wiemy zatem, że był synem Andrzeja, pieczętującego się herbem Jastrzębiec, i Elżbiety z Jeżewskich herbu Boleścic, miał dwóch braci Rosłańca i Wojciecha, ożenionego z Ewą Czelatycką, oraz siostrę Zofię. Jego ojciec miał

⁵ A. Adamowicz, *Stanowisko Herbarza Bartosza Paprockiego w historii naszej*, „Biblioteka Warszawska” 1861, t. 1, s. 389, 403.

⁶ J. Bartoszewicz, *Historja literatury polskiej potocznym sposobem opowiedziana*, Warszawa 1861, s. 327.

⁷ Ž. Pauli, *op. cit.*, s. 5.

trzech nieznanymi z imienia braci, z których każdy zostawił po dwóch synów, oraz siostrę Dorotę. W młodości Bartłomiej przebywał na dworze Stanisława Modliszewskiego herbu Topór w okolicach Gniezna: „u którym ja naprzód młodość swą bawił”⁸.

Wspominał też, że miał żonę Kossobudzką, „kasztelana sierpskiego córkę, wszakoż potomstwa nie zostawiwszy umarła”. I dalej:

Mikołaj Kosobucki kasztelan sierpski, który był zostawił tylko trzy córki [...]. Jadwiga trzecia córka tegoż kasztelana, której się był dostał działem Krajków i pół Lipy, naprzód była za Wiśniewskim rzezonym Owiesek, starostą mławskim, potem za Życkim, a za trzecim skryptorem tych ksiąg⁹. Tej ciało leży w ojczyźnie jej własnej Krajkowie, umarła roku 1572 w sobotę kwietną [29 III – M.W.], *requiescat in sancta pace*¹⁰.

Krótką, ale niezwykle cenną notkę genealogiczną zamieścił w *Zrčcadle Slawneho Margrabstwij morawského z 1593 roku*, w której przekazał imię i nazwisko swej babki ojczystej¹¹.

Na tym kończą się wiadomości o rodzinie Paprockiego czerpane z pierwszej ręki. W dalszej kolejności warte uwagi są przekazy pochodzące od autorów z pierwszej połowy wieku XVII, którzy mogli znać osobiście Paprockiego, względnie czerpać informacje o nim od jego najbliższych krewnych lub znajomych. Tu na pierwszy plan wysuwa się osoba Szymona Starowolskiego, który w czasie swoich studiów na Uniwersytecie Krakowskim, rozpoczętych w 1612 roku¹², mógł poznać Paprockiego osobiście. W wydany w 1625 roku we Frankfurcie *Hekatontas* (Setniku) zamieścił pierwszy krótki życiorys Paprockiego¹³. Z oczywistych względów charakter podanych przezeń informacji zdeterminował całe późniejsze piśmiennictwo

⁸ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584, s. 103.

⁹ Wszystkie wyróżnienia tekstu w cytatach pochodzą od autora niniejszej publikacji.

¹⁰ *Ibidem*, s. 233; *idem*, *Štambuch Slézský, v kterém hospodář s hostem o mnohých věcech spasitelných rozprávějí, pod erby a rody starodávných pánův, pánův a rytířstva Knížetství horních v Slezi na čtyři částky a dvě knihy sebrané a sepsané ode mě, Bartoloměje Paprockého z Glogol etc.*, Brno 1609, k. Vvviij.

¹¹ *Idem*, *Zrčcadlo slavného Margkrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost i povinnost svou uhlédá. Krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Paprockého z Glogol a Paprocké Vóli*, Olomouc 1593, k. 347v.

¹² A. Biedrzycka, J. Tazbir, *Starowolski (Starovolscius) Szymon*, [w:] PSB, t. 42, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2004, s. 356.

¹³ *Simonis Starovolscii Scriptorum Polonicorum Hekatontas seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae*, Francoforti 1625, s. 119.

Wykaz źródeł i bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archivo Romana Societatis Jesu (ARSI):

Lituania 61, Necrologi Provinciae Lituaniae I 1620-1689, k. 219.

Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu (AAP):

Acta Officialia, t. 26-27, 29, 31-32, 134, 143.

Liber Conclusionum Capituli, t. 2.

Archiwum Diecezjalne w Płocku (ADP):

Acta Officialia Plocensia, t. 183, 188-189, 191-193, 196, 202-203, 207, 209-210, 212-213, 220-222.

Acta Episcopalia Plocensia, t. 17, 20-22, 34-35, 183, 187, 191.

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD):

Archiwum Skarbu Koronnego, ASK 1. Rachunki Królewskie, sygn. 233, 235, 249, 259-260, 268-269, 343, 369.

Grodzkie bobrownickie inskrypcje, t. 1-4.

Grodzkie płockie Decreta Iudicialia, t. 8.

Grodzkie płockie Relationes, t. 1, 3-7.

Grodzkie płockie wieczyste, t. 2-6, 10-15, 17-23, 25, 27-29, 31, 35, 37, 39, 41, 45, 48, 50, 58, 63-64, 67, 70, 75, 83-84, 86, 91, 93, 95, 102-103, 110, 118, 123, 126, 134-137.

Metryka koronna, t. 16, 20, 23-24, 48, 62, 122.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AMK):

Acta Episcopalia, t. 38.

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK):

Advocatia Cracoviensia, t. 205.

Castrensia Biemensia, t. 31.

Castrensia Cracoviensia, t. 80, 103, 113, 125, 129, 131, 135, 175, 192, 201, 515-516, 780-781, 1034.

Consularia Cracoviensia, t. 444, 458.

Scabinalia Cracoviensia, t. 31.

Terrestria Cracoviensia, t. 78, 85, 109, 185.

Terrestria Xianzensia, t. 284, 286, 288a-b, 289b.

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (ATJKr):

Sygn. 1536 (J. Poszakowski SJ, De viris illustribus Provinciae Lithuaniae Soc. Iesu).

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ):

Cim. 5523.

Cim. 8420.

Rkps 5344/3.

Rkps 5464, t. 11.

Sygn. 5281.

Biblioteka Kórnicka:

Nekrolog opactwa łędzkiego, nr 9.

Biblioteka Narodowa w Warszawie (BN):

Rkps 5582 IV (T.B. Łuszczyński, Silva Heraldica, t. 1-12).

Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu:

Sygn. 50042/I, cz. 1-2 (M. Kociubiński, Księża diecezji przemyskiej do roku 1772, t. 1-2, Jarosław-Przemyśl 1989, mps).

Deutsche Nationalbibliothek Leipzig:

Joannis Myllneri secretarii Rudolphi II Imperatoris commercium epistolicum (L, f. I).

Moravský zemský archiv v Brně (MZA):

Rukopisy moravského zemského archivu (fond G10), inv. č. 784, Kopiař korespondence Jana Jiřího Humpoleckého z Rýbenska přelom 16. a 17. Století, fol. 58r-61r.

Národní archiv Praha (NAP):

Archiv pražského arcibiskupství (APA) I, B 2/2; C 76/8.

Stará manipulace (SM), P 156/1; P 156/2; P 156/3.

Kralovska Komora (KK) 769, 772.

Summary

The figure of Bartłomiej (Bartosz) Paprocki has long been of interest to various researchers, especially literary scholars and, although to a lesser degree, also to historians. The majority of the literary scholars have critically assessed not only his literary output, but also Paprocki as an individual. He was chastised for his ignorance, intellectual impairment, weakness of character, corruption, and sycophancy.

These assessments resulted from his methodological shortcomings, but also from the scholars' focus on his literary achievements only, with little to no regard for the period Paprocki had lived in, and not to mention even basic knowledge about his family and the vicissitudes of his life.

The harsh criticism Paprocki was subjected to was also the result of historical and political factors, because his strongly pro-Habsburg attitude and negative opinion of Chancellor Jan Zamoyski could not have been viewed differently in 19th-century Poland, the age of foreign partitions of the country.

That is also the source of the entirely different approach of Czech literary scholars and historians to his person and his works. He is rightfully regarded by them as one of the most important writers in the late 16th and early 17th century. The publications of Czech scholars also contributed a number of small, but significant additions to Paprocki's biography.

Unfortunately, Polish historiography cannot boast of such achievements, since over the past hundred years only four Polish publications can be found that provide information about Paprocki and his family and are based on sources. Therefore, it can be stated with reasonable certainty that despite the extensive literature about him, Bartłomiej Paprocki remained a truly enigmatic figure, and so were members of his closest family, about whom any detailed information was completely missing.

Thanks to extensive archive research, it was possible to verify many of the incorrect findings regarding Paprocki's life that persisted in the literature on the subject. These facts include the date and place of his birth, stages of his education, his financial status, and finally, the date of his death. It turns out that he was born somewhat earlier than it was assumed by Polish historians. The place of his birth was certainly not Paprocka Wola, which he himself established in *cruda radice* (on a previously uninhabited site) in the forests owned by the Benedictine monastery on Święty Krzyż (a hill in the Świętokrzyskie Mountains), in the then Sandomierz Voivodeship. He also never held the office of the Deputy Cup-bearer of Dobrzyń and was not ennobled in Bohemia. All of these are merely unfounded historiographic constructs.

A similar problem arises when I comes to establishing the writer's death. It has been universally assumed since the first half of the 19th century as it was then arbitrarily introduced in historiography by Eustachy Marylski, who admitted frankly that: "I put down the dates of death of distinguished Poles either completely off-hand or in an approximate manner."

Paprocki, undoubtedly, was not an *ignoramus*, as some attempted to portray him. He had wide erudition in a variety of disciplines, which had been a result of his university studies, and then his individual efforts. He was not "the worst kind of paperman, who would write upon the request of the one who would pay" (J. Czubek), nor was he a man "of no character, of no opinion of his own," who "would spin around like a weathercock whatever the circumstances demanded, [...] a cadger, a toady, a flatterer" (J. Bartoszewicz).

Throughout his life Paprocki consistently represented pro-Catholic and anti-Ottoman views, seeking guarantees of peace and prosperity in an alliance of Poland with the Habsburgs. He believed that the rule of law was the cornerstone of maintaining social order. Similarly to many of his contemporary writers, he lived in relative poverty, and had to rely on the support of the wealthy. In the hope to obtain their patronage, he dedicated his various historical, panegyric or moralist writings to them. However, while doing so, he still exhibited commendable research integrity making sure facts were faithfully rendered.

For the first time in the history of Polish historical literature, Paprocki made use of various handwritten and epigraphic sources to such a great extent. The fact that he quite frequently used only their extracts and

“improved” their language cannot be a ground for criticism as at the time no scientific method or rules for editing sources had been established yet.

An important discovery in research concerning Paprocki as a writer was the finding of his library inventory that he had left in Kraków in 1584/85 when he had to flee the country. It can be an excellent source for separate research on the writer’s methodology, but it can also be an extremely interesting contribution to the history of private book collections of the Renaissance period.

The available source material, although significantly diminished as a result of various historical calamities, made it possible to reconstruct Paprocki’s family tree. For the first time in historiography, it was possible to establish the personal details of his paternal grandparents, paternal uncles, aunts, and their offspring. The details about the financial status of the Paprocki family have not been and will never be discovered due to the paucity of the extant sources. It has also been impossible to explain the family relations and the life stories of individual members of the family. Therefore, it is particularly valuable that, despite these difficulties, it was possible to reconstruct in considerable detail the biography of Paprocki’s wife, Jadwiga née Kossobudzki. Her life has been the central point of interest in more recent literary studies.

Despite the undertaken effort, a number of questions remain unanswered, which might encourage future researchers of Paprocki’s life and achievements to continue their pursuits. The information that would allow to specify the exact date when Paprocki was granted the annual allowance by the emperor Rudolf II to further his interest in Poland has not been found. The circumstances and the result of the writer’s effort to retrieve the money and other belongings from the deposit in Bar are yet to be revealed, too. Furthermore, the unavailability of Chęciny court records makes it impossible to trace the changes in ownership relating to Paprocka Wola, a village established by the writer.

Perhaps when the access is eventually restored to the archives gathered in the collection 966, stored in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, including the copies of no longer existing town and land records of the former Sandomierz Voivodeship, some light can be shed on this important issue. It also turned out to be impossible to find in the Viennese collections of Haus-, Hof-, und Staatsarchiv the letter written by Paprocki, presumably to the emperor, from which Stanisław Kosowski had extracted the only known signature of the writer in 1915.

Summary

Despite the lack of explanation of those small details, we believe that this work will lead to a better understanding of the figure of Bartłomiej Paprocki, a man who greatly contributed to the Polish and Czech literature of the Renaissance.

Translated by Władysław Chłopicki

Niniejsza książka jest pierwszą opartą na materiale źródłowym biografią Bartłomieja (Bartosza) Paprockiego (ok. 1539 – 1614), pierwszego polskiego i czeskiego genealoga, autora wielu publikacji o tematyce historycznej, politycznej, moralizatorskiej i religijnej. W wyniku rozległej kwerendy udało się ustalić wiele nieznanych dotąd szczegółów z życia Pisarza, doprecyzować daty jego życia, poczynić spostrzeżenia na temat jego wykształcenia, warsztatu naukowego i metody pracy. Odtworzono też krąg jego najbliższych krewnych, ich stan majątkowy i koleje życia. W ten sposób możliwa stała się weryfikacja ustaleń dotychczasowego piśmiennictwa, głównie z obszaru literaturoznawstwa, pełnych nieścisłości, a nawet informacji całkowicie zmyślonych. Przykład biografii Bartłomieja Paprockiego pokazuje, jak bardzo potrzebne są badania historyczne nad życiorysami twórców epoki staropolskiej.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

<https://akademicka.pl>

